

Ethische afweging als maatschappelijk mandaat

VERSLAG VAN DE NVDEC NASCHOLINGSDAG OP 8 JUNI 2005

J.A.A. Swart

Bestuurslid van de Nederlandse Vereniging van Dierexperimentcommissies (NVDEC) en werkzaam bij de Science & Society Group van de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. E-mail: j.a.a.swart@rug.nl

Inleiding

Op 8 juni vond de jaarlijkse nascholingsdag 2005 voor leden van de Dierexperimentcommissies (DEC's) plaats in het AMC in Amsterdam. Het thema van de dag was de vraag in hoeverre de afweging van dierproeven door DEC's de opvattingen in de samenleving representeert of zou moeten representeren. Dit thema is actueel omdat de Wet op de dierproeven (WOD), waarbinnen DEC's vallen, onderwerp van een ministeriële evaluatie is. Daarnaast wordt al enige jaren kritiek uitgeoefend door dierenbeschermingsorganisaties op het ontbreken van voldoende openbaarheid over dierproefprotocollen en de afweging daarvan door DEC's. De actualiteit van het thema werd geïllustreerd door de hoge opkomst; meer dan 50 mensen namen deel aan de nascholing.

Tijdens de ochtend verzorgden drie sprekers een inleiding. Na de lunchpauze werden in kleinere groepen casussen besproken die daarna plenair aan de orde kwamen. De dag werd afgesloten met een forumdiscussie waaraan vertegenwoordigers uit de politiek, dierenbeschermingsorganisaties en patiëntenorganisaties deelnamen.

Presentaties van de sprekers

Rutger Schurgers

Schurgers schetste in zijn bijdrage zijn onderzoek naar de wijze waarop DEC's tot een afweging van een dierproefprotocol komen. Hij heeft dit onderzoek bij de Wetenschapswinkel Utrecht uitgevoerd in opdracht van de Sophia Vereeniging tot Bescherming van Dieren (Schurgers R.G. 2005. *Ethiek in dierexperimentencommissies*. Wetenschapswinkel Biologie/Departement Mens, Dier en Maatschappij, afdeling Proefdierkunde. Utrecht). Naast literatuuronderzoek verrichtte hij vergelijkend empirisch onderzoek door een zevental DEC's twee dierproefprotocollen te laten beoordelen. Interessante conclusies uit zijn onderzoek zijn:

De intrinsieke waarde of integriteit speelt een beperkte rol in de afweging. De afweging is vooral gericht op het ongerief voor het dier versus het belang voor de mens.

Formele afwegingsmodellen zijn niet goed bekend bij DEC-leden en voor zover wel bekend worden ze niet als erg bruikbaar ervaren.

Het beoordelen van het belang van een dierproef is problematisch. Er ontbreekt een hanteerbare schaal zoals die er wel is voor de mate van ongerief. Belangen worden in de WOD verbonden met ziekte en gezondheid van mens en dier, maar hebben in de praktijk onvermijdelijk een politieke en economische context.

DEC's zitten aan het eind van een besluitvormingstraject. Voordat een DEC zich over een protocol buigt zijn er al veel voor een afweging relevante besluiten genomen. Er worden in een aantal gevallen dierproeven gedaan, zoals toxicologische proeven. Deze zijn wettelijk voorgeschreven maar zijn volgens sommige DEC's vaak onnodig. De keuze tussen proeven met weinig dieren maar relatief veel ongerief en proeven met veel dieren maar relatief minder ongerief is lastig.

Ondanks dat de WOD nauwelijks onderscheid maakt tussen diersoorten (een uitzondering zijn mensapen) rijst in de praktijk regelmatig de vraag of dit toch niet zou moeten worden gedaan (bijvoorbeeld wanneer het om onderzoek met katten gaat).

Schurgers kwam tot een aantal aanbevelingen. In de eerste plaats zou gedacht kunnen worden aan de morele beoordeling van dierproeven op een meer centraal niveau zoals ook door de Commissie Biotechnologie bij Dieren (CBD) gebeurt. Dat zou dan niet meer op protocollen gericht zijn maar op project- of programmaniveau. Daarnaast zou gedacht kunnen worden aan een semi-openbaar forum op een website, om het belang van dierproeven onderwerp van een bredere maatschappelijke discussie te laten worden. Zo'n discussie over dierproeven is te ondersteunen met een toegankelijke database over de ethiek van dierproeven en een forum waarop hierover gediscussieerd kan worden. Deze discussies kunnen dan regelmatig samengevat worden door een intermediair, en zo bruikbaar materiaal voor afwegingen door een DEC opleveren.

Ellen ter Gast

De tweede spreker was Ellen ter Gast die vanuit haar ervaring als (ex)voorzitter van een DEC het functioneren van DEC's kritisch belichtte. Volgens haar is de taak van de huidige DEC's tweeledig: het doen van een ethische en van een proefdierkundige toets. De ethische toets houdt de afweging in van het belang van een dierproef

tegen het ongerief dat het dier wordt berokkend. De proefdierkundige toets toetst of de uitvoering van de proef voldoet aan proefdierkundige criteria. Hoewel de ethische toetsing volgens Ter Gast er toe leidt dat onderzoekers zich met de ethische aanvaardbaarheid bezig moeten houden en voorkomt dat er al te gekke dingen gebeuren, was zij zeer kritisch over de huidige ethische toetsing. Volgens haar vindt ethische toetsing door de DEC pas plaats nadat een protocol is geschreven en niet vooraf, hierdoor kan de inbreng van de DEC nooit vernieuwend zijn en is de ethische toetsing vooral een papieren toets. De schriftelijke vaardigheid van de aanvrager speelt een grote rol. Er dreigt bovendien een juridisering van de toetsing. Hierdoor ontstaat een kloof tussen de DEC en de onderzoekspraktijk: wat de dieren feitelijk ervaren blijft grotendeels onbesproken bij de afweging. Concentreert de toetsing zich op de individuele onderzoeker, maar blijft het niveau van onderzoeksprogrammering buiten beschouwing waardoor de 'grote vragen' niet aan de orde komen. Er ontstaat een morele 'juris'prudentie (moresprudentie) waardoor vernieuwing of aanscherping van bestaande morele kaders achterweg blijft, en zouden DEC's in de praktijk bijna alles goedkeuren. Dit laatste zegt niet zoveel over de kwaliteit van de afweging maar wel iets over de beperkte mogelijkheden van een DEC. Een duidelijke afweging tussen nut en noodzaak en wetenschappelijke kwaliteit ontbreekt.

Volgens Ter Gast moeten ethische afwegingen in de praktijk door een onderzoeker gemaakt worden en niet door de leden van een DEC. De onderzoeker ontwerpt immers de dierproef en ziet goede redenen om de proef uit te voeren op de door hem of haar voorgestelde wijze. De leden van DEC controleren pas na dit besluit of de proef 'ethisch verantwoord' is. In praktijk van de ethische afweging is de retoriek van 'saving lives and feeding the world' dominant. Een medische vraagstelling legitimeert bijna elke dierproef ongeacht het ongerief. Van een echte afweging tussen nut en noodzaak aan de ene kant en ongerief aan de andere kant is volgens haar geen sprake. Om daadwerkelijk een ethische dialoog over de dierproeven tot stand te brengen tussen de leden van de DEC en onderzoekers zou de ethische of maatschappelijke discussie op het niveau van de werkvloer dienen plaats te vinden. Op basis van deze overwegingen stelde zij voor DEC's te vervangen door relatief kleine commissies die de proefdierkundige toets doen maar niet de ethische toets. De ethische toets zou (openbaar) op het strategische niveau van onderzoeksprogrammering kunnen plaatsvinden, bijvoorbeeld eens per jaar bij een onderzoeksafdeling. Een DEC kan dan langere tijd met de betrokken onderzoekers, dierversorger en vergunninghouder van gedachten wisselen over

(toekomstige) dierproeven. Een maatschappelijk panel van ethici en representanten van maatschappelijke organisaties zou op basis daarvan een verklaring kunnen opstellen dat de betreffende afdeling de ethische toets heeft doorstaan.

Tsjalling Swierstra

Swierstra is als ethicus verbonden aan de Commissie Biotechnologie bij Dieren (CBD). De CBD beoordeelt de ethische aanvaardbaarheid van biotechnologische handelingen bij dieren op basis van het uitgangspunt 'nee, tenzij'. Dat wil zeggen dat genetische modificatie van dieren slechts is toegestaan indien kan worden aangetoond dat er een groot maatschappelijk belang is, alternatieven ontbreken, geen onaanvaardbaar dierenleed is, en er geen doorslaggevende ethische bezwaren bestaan. Met dit laatste wordt de inbreuk op de integriteit van dieren bedoeld.

De CBD werkt via openbare hoorzittingen en adviseert de minister die de besluiten neemt. Naar zijn mening wordt de commissie bevolkt door integere deskundigen die niet tot fervente voor- of tegenstanders gerekend kunnen worden. De meeste aanvragen worden in aangepaste of afgeslankte vorm geaccepteerd. Vermoedelijk heeft de werkwijze van de commissie een preventief effect op al te dierste plannen.

Dat wil niet zeggen dat er geen kritiek mogelijk is op de werkwijze van de commissie. Een klein aantal burgers en instanties maakt vrijwel altijd bezwaar tegen vergunningverlening, de procedure is sterk gejuridiseerd en er vindt in de meeste gevallen een rituele herhaling van argumenten over en weer plaats. Volgens Swierstra gaat het toetsingsmodel ten onrechte uit van de opvatting dat kennis gerechtafdigd moet worden door haar toepassingen (naïef-instrumentalisme). Echter, het meeste onderzoek is zo duur dat het al uitgebreid gepeer-reviewed is voordat de CBD gaat toetsen. 'Er worden geen onzin-protocollen ingediend', aldus Swierstra. De meeste aanvragen anticiperen bovendien op een specifieke toepassing voor de gezondheid. Dat laat buiten beschouwing dat zuiver fundamenteel onderzoek tot belangrijke toepassingen kan leiden. Wetenschap blijkt bovendien in de praktijk voor 99% niet tot toepassingen te leiden. Indien er toepassingen zijn dan liggen die vooral in handen van het bedrijfsleven. Deze heeft echter vaak een eigen agenda.

De beoordeling van alternatieven is bovendien lastig. Alternatieven bestaan op vele niveaus. Gaat het om een alternatieve onderzoeksmethodiek, een alternatieve toepassing of om een alternatieve manier om gezondheidszorg te realiseren? Volgens Swierstra is in de praktijk ongerief geen al te lastige categorie. Problematisch daarentegen is het criterium integriteit. Enerzijds is dit een essentialistische term die in een pluralistische cul-

tuur als de onze nauwelijks te operationaliseren is, anderzijds herkennen de meesten van ons toch wel iets in dit criterium, zeker als we het toepassen op de relatie met onze naasten. De praktijk laat echter zien dat het integriteitcriterium geen grote rol speelt in de afweging.

Swierstra pleitte voor versterking van zogenaamde intermediaire doelen bij de afweging. Hij doelde op de beoordeling van de plaats van het onderzoek in de innovatieketen. Bij goed ingebed onderzoek zijn er contacten met andere wetenschappers, met het bedrijfsleven en met stakeholders zoals patiëntenorganisaties. De beoordeling van onderzoeksmatige alternatieven ('kleine alternatieven') kan volgens Swierstra zeker door de CBD (en impliciet ook door een DEC) plaatsvinden. De beoordeling van de 'grote alternatieven', op het niveau van gezondheidszorg (bijvoorbeeld een preventiestrategie voor diabetes type 2 in plaats van een veel dieronderzoek vereisende getherapeutische strategie) zou op het niveau van burgers en politiek moeten plaatsvinden. Een CBD kan de discussie daarover wel aanjagen. Volgens Swierstra zal deze vorm van de invulling van het maatschappelijk mandaat weinig dieren redden. De kwaliteit van argumentatieve rechtvaardiging voor het gebruik van dieren zou echter wel toenemen.

De sprekers hebben tamelijk veel opmerkingen over de ethische afweging gemaakt. De belangrijkste punten zijn de lastige afweging van belang en ongerief, de moeilijke operationaliseerbaarheid van het begrip integriteit en het hieraan gerelateerde begrip intrinsieke waarde, de dreigende juridisering van de afweging, de vaststelling van alternatieven, de rol van de vergunninghouder en de onderzoeker en de plaats waar de 'grote vragen' moeten worden besproken. De oplossingen worden gezocht in een verplaatsing van de ethische discussie. Schurgers neemt een voorbeeld aan de CBD en verschuift hiermee de afweging naar een meer centraal niveau. Ter Gast stelt juist voor de ethische discussie naar de werkvloer te verplaatsen en de DEC hiervan te ontlasten. Swierstra laat zien dat een centralisering ook tot problemen leidt. Hij stelt voor meer aandacht te geven aan de context waarin dierexperimenten plaatsvinden. Een actief wetenschappelijk en maatschappelijk (zowel bedrijfsleven als NGO's) netwerk rond dieronderzoekers impliceert wellicht ook een zorgvuldige afweging. De grote vragen moeten echter maatschappelijk worden bediscussieerd. Beoordelingscommissies kunnen daarin een faciliterende rol spelen.

Casusbesprekingen

Na de lunchpauze vonden casusbesprekingen plaats in kleinere groepen. De vier casussen waren gebaseerd op bestaande onderzoeksprotocollen. Om deze zoveel mo-

gelijk leesbaar te maken, gezien de beperkte tijd, waren ze ingekort en gestileerd. Ze zijn vervolgens door de oorspronkelijke aanvrager (casus 1, 3 en 4) of nauw betrokene (casus 2) becommentarieerd. In grote lijnen komen ze dus overeen met de oorspronkelijke aanvraag.

Casus 1: hersenonderzoek resusapen. Onderzoek naar neurocellulaire mechanismen bij de verwerking en het leren van complexe auditieve signalen bij hogere, wakkere dieren.

Casus 2: toxische test. Vaststelling toxiciteit van een nieuw wasmiddel d.m.v. een huid- en oogirritatietest bij konijnen, een orale en dermale toxiciteitstest bij ratten en een test op allergische reacties bij muizen.

Casus 3: chronische stress en sekse. Onderzoek naar geslachtsgebonden, neurofysiologische mechanismen van chronische stress in ratten als model voor het ontstaan van affectieve stoornissen bij de mens.

Casus 4: diepvriesembryo's in de varkensfokkerij. De opschaling van niet-chirurgische embryotransplantatie met cryopreservatietechnologie bij varkens in praktijk van varkensfokkerij.

Ten behoeve van de discussie zijn vooraf een aantal vragen geformuleerd:

- 1 Is het onderzoek volgens DEC-maatstaven aanvaardbaar? Wat zijn de mogelijke voorwaarden?
- 2 Wat zijn de argumenten voor en tegen?
- 3 Welke argumenten tellen het zwaarst en waarom?
- 4 Welke onzekerheden deden zich voor en welke rol speelden zij bij de afweging?
- 5 Zijn er 'niet-DECse' overwegingen (overwegingen die niet tot de taak van de DEC worden gerekend maar die niettemin toch aan de orde komen bij een beoordeling. Een voorbeeld is de wetenschappelijk kwaliteit van een experiment) aan de orde gekomen die invloed hebben gehad op de beoordeling van de casus?
- 6 Zou u tot dezelfde overweging zijn gekomen als de beraadslaging openbaar zou zijn geweest?
- 7 Denkt u dat de uitslag overeenkomt met wat men 'in de samenleving' in het algemeen vindt van dierproeven? Zo nee,
 - Is dat onwenselijk?
 - Wat zou de 'de samenleving' beslissen?
 - Wat zouden daar de belangrijke argumenten zijn?
 - Zou een DEC met deze argumenten rekeningen moeten / kunnen houden? Hoe?

Vraag 1, 2 en 3: over het algemeen was men zeer kritisch over de protocollen. Men vond dat er te weinig informatie was en dat de casussen 1, 2 en 4 daarom aangehouden zouden moeten worden. De meeste protocollen

zouden vermoedelijk wel 'door' gaan indien er meer informatie zou zijn geweest. Het toxiciteitonderzoek lag zeer moeilijk en werd afgewezen omdat men vond dat de economische aspecten te veel speelden. Het is echter wettelijk verplicht en het protocol volgt de regels.

Vraag 3, 4 en 5: de relevantie van het onderzoek en de beschikbaarheid van alternatieven (drie V's) waren belangrijk elementen in de discussie. Over het algemeen was er veel aandacht voor proefdierkundige aspecten zoals huisvesting, kooiverrijking, en de inschatting van het ongerief. Zogenaamde 'niet-DECse' overwegingen kwamen soms aan de orde als er twijfel was aan de wetenschappelijke kwaliteit van het protocol.

Vraag 6: over het algemeen waren de deelnemers van mening dat zij in een openbare vergadering tot een zelfde oordeel zouden zijn gekomen. Wel zouden de discussies wellicht langer duren.

Vraag 7: het onderzoek aan de resusapen zou maatschappelijk veel moeilijker liggen dan in een DEC. Het onderzoek naar stress zou volgens de deelnemers maatschappelijk acceptabel zijn geweest. Een groep stelde dat de toxiciteitsproef bijzonder moeilijk zou liggen maar als een nieuw product goedkoper en beter is dan zal de behoefte aan informatie over de veiligheid waarschijnlijk toch doorslaggevend zijn voor een positief advies. Over de maatschappelijke aanvaardbaarheid van de embryotransplantatieproef werd geen uitspraak gedaan omdat volgens de betrokken groep teveel informatie over de proefopzet en het doel van de ontbrak.

Maatschappelijk forum

Vanuit de gedachte dat DEC's tot stand zijn gekomen als gevolg van een maatschappelijke discussie over dierproeven lag het voor de hand maatschappelijke representanten te vragen hun visie te geven op het onderhavige thema. De volgende personen waren gevraagd:

De heer Cees Smit, (ex)voorzitter Vereniging Samenwerkende Ouder- en Patiëntenorganisaties (VSOP)
Mevrouw Marijke Vos, Tweede kamerfractie Groenlinks (mevrouw Vos bleek helaas verhinderd te zijn)
De heer Gert Jan Oplaat, 2e kamerfractie vvd
De heer Paul de Greeve, Bestuurslid van de Sophia Vereniging tot Bescherming van Dieren
Mevrouw Janne Kuil, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren

Cees Smit gaf aan dat hij als voorzitter van de VSOP vooral nut en noodzaak van dieronderzoek wil aangeven. Uiteraard zijn dierproeven problematisch maar zij leve-

ren wel belangrijke kennis op voor ernstige ziekten als AIDS of diabetes. Hij is van mening dat patiëntenorganisaties actief aan de discussie over dierproeven moeten deelnemen. Hij wijst een dreigende juridisering af.

Gert Jan Oplaat heeft het dossier dierproeven in de vvd 2e kamerfractie onder zich en is ook als boer betrokken bij dierenwelzijnvraagstukken. In het verleden is hij vanwege zijn politieke verantwoordelijkheden op het gebied van dieraangelegenheden bedreigd geweest. Belangrijk is volgens hem dat de discussie over dierproeven juist niet aan de politiek moet worden overgelaten. In de politiek heersen emoties en de waan van de dag. Een vraagstuk als dierproeven is daar niet bij gebaat.

Paul de Greeve is bestuurslid van de Sophia Vereniging en werkte voor zijn pensionering als veterinair (proefdier)inspecteur bij de Keuringsdienst van Waren. De Sophia Vereniging streeft naar het afschaffen van dierproeven maar erkent dat vooralsnog niet voor 100% haalbaar is. De ontwikkeling van alternatieven is daarom belangrijk. Volgens De Greeve moet de ethische discussie over dierproeven worden gevoerd door degenen die dierproeven doen, voorstellen of financieren. Met een verwijzing naar het onderzoek Schurgers, stelde De Greeve dat er dus op andere niveaus gediscussieerd moet worden dan nu het geval is. 'De Centrale Commissie Dierproeven (CCD) moet aan het werk', aldus De Greeve (De CCD is een commissie op nationaal niveau die de minister adviseert over dierproeven en die ook als beroepsorgaan kan opereren indien een onderzoeksprotocol door een DEC van een negatief advies wordt voorzien). Ook onderzoekers en vergunninghouders moeten aan het werk bijvoorbeeld door het opstellen van een proefdierbeleidsplan.

Janne Kuil is werkzaam bij de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren. Deze organisatie pleit voor een verbod op dierproeven maar erkent dat dierproeven vooralsnog tot de maatschappelijke realiteit behoren. Vervanging, vermindering en verfijning zijn daarom belangrijke doelstellingen. Kuil vindt dat onderzoekers te veel buiten spel staan in de discussie. Dat moet anders. Daarnaast vindt zij dat wat dieren ervaren teveel buiten de discussie blijft. Het is de taak van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren om voor hun belangen op te komen.

Plenair werd vervolgens gediscussieerd over de vraag of een andere wijze van ethisch beoordelen bijvoorbeeld door de CCD zoals voorgesteld door De Greeve en Schurgers in praktische zin wel haalbaar is. Ook werd naar voren gebracht dat bij ontwikkeling van alternatieve vormen van afweging ontwikkelingen in de EU een hinder-

nis kunnen zijn. Een interessante suggestie was meer werk te maken van een centraal maatschappelijk forum dat op hoofdlijnen zou moeten vaststellen voor welke onderzoeksthema's dierproeven wel of juist niet ethisch acceptabel zijn volgens de Nederlandse samenleving. DEC's zouden bij hun afweging daar naar kunnen refereren.

Conclusies

Ten eerste. Er is op deze dag veel naar voren gekomen over de ethische afweging door DEC's. Ten eerste blijkt de afweging bijzonder lastig te zijn. Onvergelijkbare zaken, ongerief versus belang, moeten worden vergeleken en er zijn op onderdelen van de afweging zoals m.b.t. de intrinsieke waarde, de verschillen tussen diersoorten en de keuze tussen aantal dieren versus de ernst van het berokkende ongerief bij dieren, onvoldoende werkbare criteria voorhanden.

Ten tweede werd gesteld dat het aantal afwijzingen van onderzoeksprotocollen door DEC's (en ook door de CBD) gering is. DEC's wijzen echter niet alleen toe of af. Het is daarom belangrijk te weten hoeveel dierproeven worden aangehouden of naar aanleiding van DEC-adviezen worden gewijzigd (een andere proefopzet, minder proefdieren, etc.) of ingetrokken. Verder mag verwacht worden dat onderzoekers anticiperen op DEC-besluiten. Er vindt dus een leerproces plaats dat tot beter opgezet te proeven leidt en dus tot minder afwijzingen. Onderzoek hier naar (door vergelijking met protocollen uit het verleden) is gewenst.

Ten derde kwam naar voren dat DEC's zich vooral concentreren op proefdierkundige aspecten en minder op de ethische afweging. Dit onderscheid is enigszins kunstmatig. De toets op proefdierkundige aspecten is immers een afgeleide van het streven naar de drie V's welke een morele basis heeft. In deze zin is een proefdierkundige benadering een vorm van toegepaste ethiek.

Ten vierde werd, met name door de sprekers, voorgesteld de ethische toetsing te verplaatsen. Enerzijds werd gepleit voor een meer centrale benadering (met als voorbeeld de CBD), anderzijds voor een meer decentrale benadering (onderzoekers, werkvloer). Dit raakt aan een belangrijke vraag van deze samenleving. Welk mandaat hebben DEC's en zou de samenleving anders over dierproeven oordelen dan een DEC (of CBD)? (Formeel hebben DEC's geen mandaat maar zijn ze ingesteld om vergunninghouders te adviseren). Voor sommige dierproeven zoals met apen of sommige toxicologische proeven wordt deze laatste vraag waarschijnlijk

bevestigend beantwoord zoals ook de casusbesprekingen lieten zien. De heer Oplaat bevestigde dit door te stellen dat de politiek, vanwege haar publieke zichtbaarheid, zich gemakkelijk met emoties laat meegaan. Uit een enquêteonderzoek in opdracht van de Dierenbescherming vorig jaar blijkt dat veel mensen sterke bezwaren hebben tegen dierproeven ook als zij afhankelijk zijn van therapieën die op basis daarvan tot stand komen (Intomart GfK (2004). Publiek opinie over dierproeven in Nederland. Intomart GfK, Hilversum). We mogen daarom verwachten dat er inderdaad verschillen zijn tussen het publieke oordeel en het oordeel van een DEC over de aanvaardbaarheid van onderzoeksprotocollen.

Daartegenover staat dat we mogen verwachten dat in een DEC deskundigheid voorhanden is en er een uitwisseling van standpunten en argumenten plaatsvindt. De kern van het 'mandaat' dat DEC-leden hebben, is dat ze vanuit hun deskundigheid een oordeel mogen vellen over een dierproef. Een DEC-oordeel zal daarom niet altijd hetzelfde zijn als wat er op een bepaald moment maatschappelijk leeft. Ethisch en proefdierkundig toetsen doe je niet op basis van stemmen maar op basis van argumenten. Dat veronderstelt wel een betrokkenheid tussen een DEC en de samenleving. De voorstellen die tijdens de nascholing werden gedaan over de verplaatsing van de ethische discussie zijn daarom interessant. Centralisering is een van de opties. De ervaringen bij de CBD laten echter zien dat dit niet positief uitpakt. Juridisering en ritualisering liggen om de hoek. Het voorstel om de discussie naar de werkvloer (onderzoekers, onderzoeksleiders, vergunninghouder) te verplaatsen staat aan de andere kant van het spectrum. De medewerking van de mensen op de werkvloer is daarvoor echter noodzakelijk. Dwang werkt waarschijnlijk averechts. Ook zijn er veel praktische hobbels. Niet alleen zijn er heel veel werkvloeren in Nederland, het is ook de vraag of stakeholders steeds willen of kunnen opdraven, elk jaar weer! Daarom is de suggestie van Swierstra interessant. Hij pleit niet zozeer voor een verschuiving van het niveau van de ethische toetsing maar voor het verbreden van de toetsing: minder aandacht voor de afweging van ongerief of integriteit versus belang en meer aandacht voor de wijze waarop onderzoekers hun werk maatschappelijk inbedden.

Een nog in te stellen central maatschappelijk forum zou aan deze verbreding van de discussie invulling kunnen geven.

⇒

Ik dank de sprekers, notulisten van de casusbesprekingen en de leden van het maatschappelijk forum voor hun deelname aan de nascholingsdag en/of hun kritische opmerkingen op een eerdere versie van dit verslag. Daarnaast dank ik Harry van Herck (AMC), Yvonne van Rossum (AMC), Welmoed van Driel (Notox), Wilbert Frieling (Notox) en Fred Poelma (UMCN) voor hun hulp bij de voorbereiding en de uitvoering van deze nascholing. Tenslotte dank ik de onderzoekers die bereid waren hun casussen te beschikking te stellen voor deze dag.

De slag om de chimpansees – een witte raaf in proefdierliteratuur

Boekbespreking

Uitgeverij L.J. Veen, ISBN
902040668x, 249 pp, € 17,50

In april 2005 verscheen het boek *De slag om de chimpansees*.

Onderzoeksjournalist Patrick Meershoek (Het Parool) schreef het boek.

Ik beschouw het als een zeldzaamheid in zijn soort. Eindelijk is er een boek dat gaat over proefdieren, dierproeven en achtergronden van een dierfaciliteit, zonder stigmatisering, zonder opgedrongen mening.

Het boek is alleen een aaneenschakeling van feiten rondom de kolonie chimpansees (en andere apenspecies) van het Biomedical Primate Research Centre (BPRC) in Rijswijk.

Het boek schetst een gedetailleerd beeld van het krachtenveld waarin het BPRC zich bevond in de jaren negentig en de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw. Meershoek laat ze allemaal aan het woord komen: vertegenwoordigers van de overheid, patiëntenverenigingen en collectebusfondsen, onderzoekers, politici, (ex-)dierverzorgers, proefdierdeskundigen, primatologen, directie, inspectie, dierenwelzijnsorganisaties en dierenactivisten.

Je krijgt inzicht in de bestuurlijke wendingen, besluitvorming, protesten uit de samenleving en problematiek als geldgebrek. Hij laat zien welke middelen door actievoerders werden aangewend om de druk op te voeren om over te gaan tot sluiting van het BPRC. Langzaam dringt de complexiteit van de materie tot je door.

Na elk hoofdstuk denk je: en nu komt er een deskundige aan het woord die gaat vertellen of die dierproeven met (mens)apen nu wel of niet gerechtvaardigd zijn. Nou, dat gebeurt dus niet. Meershoek heeft er bewust voor gekozen om deze vraag niet te beantwoorden in 'De slag om de chimpansees'. Ik denk dat hij daar goed aan gedaan heeft; het boek is zó neutraal geschreven en bevat zo'n degelijke opsomming van de feiten dat de lezer prima in staat is zelf een mening te vormen over het gebruik van apen als proefdier in biomedisch onderzoek.

Tenslotte dient nog vermeld te worden dat de stroom van zorgvuldig gerangschikte gegevens zodanig is opgeschreven dat het geheel lekker vlot wegleest.

Dit boek verdient een groot lezerspubliek.

dr Catriene Thuring

Proefdierdeskundige Rijkuniversiteit Groningen